

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

KAFEDRA: "CİNAYƏT HÜQUQU"

Fənn: " Ekologiya hüququ"

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu №8: *"Kənd təsərrüfatında ətraf təbii mühitin hüquqi mühafizəsi"*

Vaxt: 4 saat

Müh.- 2 saat

Sem.:- 2 saat

Tərtib etdi:

"Cinayət hüququ" kafedrasının rəisi,
polis polkovniki, h.e.f.d. İmrəli Məmmədii

"Cinayət hüququ" kafedrasının
müəllimi polis polkovnik-leytenantı Nizami Salmanov

Mühazirə kafedra iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № _____, " ____ " _____ 2017-ci il.

Bakı – 2017

Mövzu № 8: “Kənd təsərrüfatında ətraf təbii mühitin hüquqi mühafizəsi”

P L A N :

GİRİŞ

1. Kənd təsərrüfatında torpaqların hüquqi mühafizəsi.
2. Ətraf təbii mühitin mühafizəsi və kimyalaşma.
3. Ətraf təbii mühitin bioloji çirklənməsinin xəbərdarlıq tədbirləri. Kənd təsərrüfatında təbii ehtiyatların hüquqi mühafizəsi.

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T :

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2017
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi., Hüquq ədəbiyyatı, m. 247, 254. Bakı: 2017
3. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi. Qanun, mad. 86, 87, 88. Bakı: 2017,
4. “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (8 iyun 1999-cu il). Biznesmenin bülleteni, Bakı: 1999.
5. Torpaq qanunları külliyyatı. Hüquq ədəbiyyatı, Bakı: 2000.
6. Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi (26 dekabr 1997-ci il). Qanun jurnalı №5, 1998, mad. 81, 82, 85, 94, 95.
7. Azərbaycan Respublikasının Meşə Məcəlləsi (30 dekabr 1997-ci il). Bakı: Qanun jurnalı, №4. mad. 6, 7, 24.

GİRİŞ

Cənab müdavimlər, keçən mövzuda biz sənayedə və energetikada ətraf təbii mühitin hüquqi mühafizəsindən danışdıq və qeyd etdik ki, ətraf təbii mühitin sənaye və energetika obyektlərinin tullantılarından mühafizə edilməsi günümüzün əsas tələblərindən biridir. Bu günkü mövzuda biz kənd təsərrüfatında ətraf təbii mühitin hüquqi mühafizəsindən danışacağıq. Ən əvvəl qeyd etməliyik ki, kənd təsərrüfatında da ətraf təbii mühitin mühafizəsi ən vacib məsələlərdən biridir. Belə ki, kənd təsərrüfatı insanla təbiətin qarşılıqlı əlaqəsinin ən vacib sahələrindən biridir. Bu əlaqə özünü iki istiqamətdə göstərir:

1. Ətraf təbii mühitin (torpaq, su, meşə, heyvanlar aləmi və s.) kənd təsərrüfatının zərərli təsirindən mühafizəsi (meliorasiya işlərindən, kimyalaşmadan və s.).

2. Kənd təsərrüfatının ətraf təbi mühitin zərərli təsirindən mühafizəsi (meşələrin, suların, torpaqların sənaye obyektləri tərəfindən çirkləndirilməsi).

SUAL 1.
Kənd təsərrüfatında torpaqların hüquqi mühafizəsi və kimyalaşma

Kənd və meşə təsərrüfatında istifadə edilən torpaqlar təsərrüfat funksiyasını yerinə yetirir. Bununla əlaqədar olaraq torpaqlar təsərrüfat prosesinin neqativ təsirinə məruz qalır.

Torpaqlardan istifadə və onların mühafizəsi torpaq qanunvericiliyi aktları ilə nizama salınır. Onlara aiddir:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (mad. 3; 11; 14, 16).
2. Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsi.
3. Prezident fərmanları.
4. Nazirlər Kabinetinin qərarları.

Kənd təsərrüfatı torpaqlarının istifadəsi və onların mühafizəsi sahəsində yaranan ictimai münasibətləri nizamlayan torpaq-hüquq normaları 3 qrupa bölünür.

Birinci qrup normalar iqtisadi xarakter daşıyır.

Torpaq hüququnun ikinci qrup normaları özündə idarəçilik münasibətlərini əks etdirir. Bu münasibətlər torpaqdan istifadəni və torpaq üzərində mülkiyyət hüququnu xarakterizə edir.

Üçüncü qrup normalara isə ekoloji-torpaq normaları aiddir. Bu normalar torpağın mühafizəsi və torpaqdan ətraf təbii mühitin tərkib hissəsi kimi istifadə ilə bağlı münasibətləri nizamlayır. Kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar o torpaqlardır ki, onlardan kənd təsərrüfatı ehtiyaclarını ödəmək məqsədi ilə istifadə olunur. Torpaqların kənd təsərrüfatı məqsədləri üçün ayrılması torpaq kadastrına əsasən aparılır. Torpaq kadastrı dedikdə torpaqların təbii, təsərrüfat və hüquqi vəziyyəti barədə məlumatların sistemləşdirilmiş külliyyatı başa düşülür. Buraya torpaqlardan istifadənin qeydə alınması, torpaqların kəmiyyət və keyfiyyətə uçota alınması, münbitliyi (yəni iqtisadi cəhətdən qiymətləndirilməsi) haqqında

məlumatlar daxildir. Bu məlumatlar yer quruluşu xidməti tərəfindən 5 ildən bir tərtib edilir. Göründüyü kimi kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar ayrılarkən bu torpaqların kənd təsərrüfatı xammalı üçün yararlı olub-olmaması aydınlaşdırılmalıdır.

Bu kateqoriya torpaqları şəhər torpaqlarına aid olan kənd təsərrüfatı məhsullarını istehsal etmək üçün ayrılan torpaqlardan fərqləndirmək lazımdır. Onların fərqləndirilməsinin həmən kateqoriya torpaqlara görə ödəmələrin alınması, onların təqdim olunması və götürülməsi üçün əhəmiyyəti vardır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinə əsasən mülkiyyət dövlət mülkiyyəti, xüsusi mülkiyyət və bələdiyyə mülkiyyəti növündə ola bilər. Konstitusiyanın bu göstərişi bilavasitə torpaq üzərində mülkiyyət hüququna da aid edilir. Torpaq qanunvericiliyinə əsasən torpaq üzərində mülkiyyət hüququndan asılı olmayaraq bütün torpaqların mühafizəsinə olan tələblər eynidir.

Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsi təsərrüfat subyektlərinin qarşısında torpaqların tükənmədən və çirkənmədən mühafizəsi məqsədi ilə bir sıra kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi vəzifəsini qoyur. Belə ki, təsərrüfat subyektləri öz təsərrüfat fəaliyyətində aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirməlidirlər.

1. Torpaqdan onun təyinatına uyğun olaraq effektiv istifadə etmək.
2. Təbiəti mühafizə texnologiyasından istifadə etmək.
3. Ərazidə ekoloji şəraitin pisləşməsinə yol verməmək.

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsində torpaqların mühafizəsinin effektivliyini artırmaq məqsədi ilə torpaqlardan təsərrüfatsızcasına istifadəyə, torpaqların müvafiq istifadə üçün yararsız hala salınmasına görə inzibati məsuliyyət müəyyən edilmişdir (mad. 86-88).

Torpaqlardan təsərrüfatsızcasına istifadə etmə, torpaqları yaxşılaşdırmaq, külək, su eroziyasından və torpaqların vəziyyətini

pisləşdirən digər proseslərdən qorumaq sahəsində məcburi tədbirləri yerinə yetirməmə, kənd təsərrüfatı torpaqlarını və başqa torpaqları korlama, onları istehsal tullantıları və digər tullantılarla, çirkli sularla çirkəndirmə, torpaq sahələrindən onların verildiyi məqsədlərə uyğun olmayaraq istifadə etmə, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada ciddi zərər vurarsa və ya torpaqların münbit qatını korlayarsa belə əməllər cinayət hesab edilir və təqsirli şəxslər cinayət məsuliyyətinə cəlb edirlər (CM, mad. 247, 254).

Kənd təsərrüfatı torpaqlarının mühafizəsinin məzmununa iki kompleks tədbir daxildir:

1. Torpaqların qüvvətdən düşmədən mühafizəsi;
2. Torpaqların çirkənmədən mühafizəsi.

Torpaqların qüvvətdən düşmədən mühafizəsi. Azərbaycan Respublika-sının Torpaq Məcəlləsinə və digər torpaq qanunvericiliyi aktlarına əsasən, torpaqların qüvvətdən düşmədən mühafizəsi dedikdə, torpaqların qorunması, bərpası və yaxşılaşdırılması üzrə həyata keçirilən tədbirlərin məcmusu başa düşülür. Belə tədbirlərə aşağıdakılar aid edilir:

1. Torpağın, su və külək eroziyasından mühafizəsi.
2. Torpağın təsərrüfatsızcasına münasibətlərdən mühafizəsi.
3. Torpağın düzgün olmayan meliorasiya işləri aparılmadan mühafizəsi və s.

Belə neqativ proseslərin qarşısının alınması torpaq istifadəçilərinin əsas vəzifələrindən biridir. Bu vəzifələr torpaq istifadəçilərinin həyata keçirdiyi təxirəsalınmaz aqrotexniki tədbirlər sırasına daxildir. Torpaq istifadəçilərinin torpağa təsərrüfatsız münasibət bəsləmələri nəticəsində hazırki dövrdə çox saylı torpaq sahəsi kənd təsərrüfatı torpaqları dövriyyəsiindən çıxarılır.

Kənd təsərrüfatı torpaqlarının qüvvətdən düşməsinin səbəblərindən biri də rekultivasiya işlərinin aparılmamasıdır. Torpağın rekultivasiyası dedikdə, istifadədə olan torpaqların əvvəlki vəziyyətə qaytarılaraq

məqsədyönlü istifadə üçün yararlı hala salınması başa düşülür. Torpaq qanunvericiliyinə əsasən hər hansı idarə və ya müəssisə müxtəlif məqsədlər üçün (kənd təsərrüfatı məqsədləri istisna olmaqla) aldığı torpaq sahəsinin üst qatını çıxarmalı, qorumalı və öz işlərini qurtardıqdan sonra həmin sahəni öz əvvəlki vəziyyətinə gətirməlidirlər. Əgər həmin sahə müvəqqəti deyil, daimi olaraq alınıbsa çıxarılmış həmin torpaqlar digər torpaq sahələrinin məhsuldarlığını artırmaq üçün istifadə edilməlidir.

Müxtəlif məqsədlər üçün (suların çəkilməsi, faydalı qazıntıların axtarışı və s.) idarə və təşkilata verilmiş torpaq sahələri onlar tərəfindən öz işlərini qurtardıqdan sonra rekultivasiya olunmalıdır. Yerinə yetirilmiş işlər müvafiq akt tərtib olunmaqla torpaq istifadəçisinə təhvil verilir. Mübahisələr yaranarsa iş məhkəmə və yaxud iqtisad məhkəməsi tərəfindən həll edilir.

Torpağın meliorasiyası və ətraf təbii mühitin mühafizəsi. Meliorasiya yaxşılaşdırma deməkdir. Torpaqların meliorasiyası dedikdə, qurudulma yolu ilə torpaqların əsaslı surətdə yaxşılaşdırılması üzrə həyata keçirilən bütün təşkilati-texniki tədbirlərin məcmusu başa düşülür. Başqa cür desək torpaqda olan artıq münbitliyin aradan qaldırılması.

Azərbaycan Respublikasının “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Qanunun 42-ci maddəsinə əsasən bütün təsərrüfat subyektləri – hüquqi və fiziki şəxslər meliorasiya işlərini həyata keçirərkən torpaqların və ətraf təbii mühitin mühafizəsi üzrə bütün tədbirləri həyata keçirməyə borcludurlar.

Təcrübə göstərir ki, elmi cəhətdən əsaslandırılmadan meliorasiya işlərinin aparılması ətraf təbii mühitə əsaslı surətdə ziyan vurur. Ayrı-ayrı torpaq sahələrinin qurudulması zamanı meşələr quruyur, heyvanlar və bitkilər aləmi məhv olur.

Meliorasiya işlərinin yerinə yetirilməsi zamanı ətraf təbii mühitin mühafizəsi qaydalarına riayət etmək üçün meliorasiya işlərinin yerinə yetirilməsi qaydalarına riayət etmək lazımdır. Burada üç şərti nəzərə almaq lazımdır: layihənin texniki-iqtisadi əsaslandırılmasının dövlət ekoloji ekspertizasının həyata keçirilməsi; sifarişçinin və təbiəti mühafizə

orqanlarının iştirakı ilə işin əvvəlcədən qəbul edilməsi; nəticə etibarı ilə meliorasiya işlərinin qəbulu.

Meliorasiya işləri iki növdə həyata keçirilir:

- 1) təsərrüfatdaxili;
- 2) təsərrüfatlararası.

Təsərrüfatlararası meliorasiya işləri təsərrüfatların müqaviləsinə əsasən podratçı təşkilat (iş götürən) tərəfindən həyata keçirilir. Respublika əhəmiyyətli meliorasiya işlərinin həyata keçirilməsi (məsələn: kanalların çəkilməsi, su anbarlarının tikintisi və s.) büdcə hesabına və ya müəyyən edilmiş qaydada ayrılmış digər pul təsisastlarına əsasən həyata keçirilir.

Meliorasiya qurğularının layihələşdirilməsi, tikintisi, meliorasiya sistemlərinin qəbulu və onların istismarı zamanı tərəflər Azərbaycan Respublikasının "Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında" Qanununun 36, 37, 38-ci maddələrini (ekoloji tələblər) və 50, 51, 55, 56-cı maddələrini (ekoloji ekspertiza) rəhbər tutmalıdırlar.

Torpağın çirklənmədən mühafizəsi. Kənd təsərrüfatı torpaqları üç əsas mənbədən çirkləndirilir: sənaye müəssisələrinin tullantıları, ayrı-ayrı qurğular tərəfindən çirkləndirilmə, faydalı qazıntı axtarışları.

Mütəxəssislər tərəfindən sübut edilmişdir ki, sənaye obyektləri tərəfindən atmosfərə və sūtutarlara atılan çirkləndirici maddələr kənd təsərrüfatı ehtiyatlarının məhsuldarlığını əhəmiyyətli dərəcədə azaldır. Çernobol AES-də baş vermiş qəzadan sonra bu qəzanın təsir etdiyi kənd təsərrüfatı torpaqlarında bu, özünü əhəmiyyətli dərəcədə göstərmişdir. Kənd təsərrüfatı torpaqlarının çirkləndirilməsinin qarşısının alınması nəticəsində, kənd təsərrüfatı torpaqlarının yeni bir kateqoriyası meydana çıxır. Belə torpaqlara "deqradasiya olunmuş" torpaq adı verilmişdir. Bu kateqoriya torpaqlar o torpaqlardır ki, onların tərkib hissəsi insanın və yaxud təbii faktorların təsiri nəticəsində dəyişir.

Torpaqların mühafizəsi üçün müxtəlif cür tədbirlər həyata keçirilir.

Deqradasiya olunmuş və çirkləndirilmiş torpaqların konservasiya olunması. Torpaqların konservasiya olunması dedikdə, torpaqların təsərrüfat dövriyyəsindən çıxarılması başa düşülür. Torpaqların konservasiya olunmasında məqsəd gələcəkdə ekoloji vəziyyətin daha kəskin şəkil almasının qarşısını almaqdır. Torpaqların konservasiya olunması Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin ekspert rəyi ilə əlaqədar yerli orqanların qərarına əsasən həyata keçirilir.

Torpaqların ekspertizası və inventarlaşdırılması. Torpaq qanunverici-liyinin tələblərinə əsasən obyektlərin və qurğuların yerləşdirilməsi, layihələşdirilməsi, tikintisi və istismara verilməsi zamanı, eləcə də torpaqlara mənfi təsir edən texnologiyanın tətbiqi zamanı torpaqların mühafizəsi tədbirləri həyata keçirilməlidir. Bu tədbirlərin səmərəliliyinin qiymətlən-dirilməsi üçün sanitar-epidemioloji nəzarət orqanları tərəfindən sanitar-gigiyenik ekspertizası həyata keçirilir. Bu ekspertizaların müsbət rəyi olmadıqda obyektlərin tikintisinə, eləcə də yeni texnologiyanın tətbiqinə icazə verilmir.

Kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlardan səmərəli istifadənin təşkili məqsədi ilə torpaqların inventarlaşdırılması həyata keçirilir. Inventarlaşdırma yerli icra hakimiyyəti orqanlarının təyin etdiyi komissiyalar tərəfindən həyata keçirilir. Komissiyanın tərkibinə təbiəti mühafizə, sanitar-epidemioloji nəzarət, arxitektura xidməti, kənd və meşə təsərrüfatının yerli orqanlarının nümayəndələri daxil edirlər.

Inventarlaşdırma zamanı aşağıdakı hallar yoxlanılır:

- a) faktiki olaraq istifadə olunan torpaqların sənədlərinin mövcudluğu;
- b) istifadəsiz torpaqlar və təyinatına uyğun istifadə edilməyən torpaqlar;
- v) zədəli və ya işlədilmək üçün yararsız olub rekultivasiyaya ehtiyacı olan torpaqlar;
- q) meşə ilə örtülü olmayan meşə fondu torpaqları.

Inventarizasiya materiallarına əsasən komissiya həmin torpaqların gələcəkdə istifadə məqsədləri barədə qərar qəbul edir.

SUAL 2.

Ətraf təbii mühitin mühafizəsi və kimyalaşma

Kənd təsərrüfatında kimyalaşma dedikdə, kənd təsərrüfatında kimyəvi maddələrin tətbiqinə doğru istiqamətlənmiş təşkilati-texniki tədbirlərin məcmusu başa düşülür. Kənd təsərrüfatında istifadə edilən kimyəvi maddələr xəstəliklərə və ziyanvericilərə qarşı mübarizə məqsədi daşıyır. Bu maddələr aqrokimyəvi maddələr adlanır (mineral gübrələr, zəhərli kimyəvi maddələr və s.).

Kimyalaşmanın məqsədi kənd təsərrüfatı sahəsində ümumi istehsalın artırılması və məhsuldarlığının yüksəldilməsidir. Lakin belə bir önəmli məqsədin həyata keçirilməsi zamanı ətraf təbii mühitin çirkləndirilməsi, insan sağlamlığına, meşə örtüyünə, vəhşi heyvanlar aləminə və balıq ehtiyatlarına ziyan vurulması kimi neqativ nəticələr meydana çıxır.

Kənd təsərrüfatında kimyəvi maddələrin tətbiqinin hüquqi nizama salınmasının qarşısında duran əsas məsələ insan sağlamlığına və ətraf təbii mühitə ziyan vuran aqrokimyəvi maddələrin tətbiqinin zərərli nəticələrinin aradan qaldırılması və xəbərdarlığıdır.

Kimyəvi maddələrin tətbiqi qaydalarına riayət olunmasına bilavasitə nəzarəti Dövlət sanitariya-epidemioloji nəzarət orqanı və onun yerli orqanları həyata keçirir.

İnsanın sağlamlığının və ətraf təbii mühitin mühafizəsi baxımından kənd təsərrüfatında kimyəvi maddələrdən istifadə olunmasının dövlət tərəfindən nizamlanması üç istiqamətdə həyata keçirilir:

- 1) kimyəvi maddələrin qeydiyyatı;
- 2) onların tətbiqinə icazənin verilməsi;

3) kimyəvi maddələrin tətbiqinin normalaşdırılması.

"Ətraf təbii mühitin mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 33-cü maddəsinə əsasən, "İnsan sağlamlığı və genetik fondun, bitki və heyvanlar aləminin mühafizəsi məqsədi ilə kənd və meşə təsərrüfatlarında mineral gübrələrin, bitkilərin mühafizəsi üçün kimyəvi vasitələr və stimulyatorların (bitkilərin böyüməsini və inkişafını artıran kimyəvi maddə), başqa aqrokimyəvi maddələrin müəyyən olunmuş həddinin, aqrotexniki tədbirlərin tətbiqinin normadan artıq olmasına yol verilmir.

Bundan başqa qanunvericiliyə əsasən kimyəvi maddələrin hər hansı məqsədlə necə gəldi istifadəsinə yol verilmir".

"Sanitariya-epidemioloji salamatlıq haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunun 17-ci maddəsinə əsasən, hər hansı hüquqi və ya fiziki şəxslər kimyəvi maddələri, bioloji vasitələri, mineral gübrələri, boy maddələrini və bitki qoruyucu bioloji vasitələri, digər kimyəvi və bioloji vasitələri yalnız toksikoloji-gigiyena rəyi verildikdən və gigiyena normativləri müəyyən olunduqdan sonra tətbiq etməlidirlər.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və Sanitariya epidemioloji nəzarət komitəsi tərəfindən xüsusilə təhlükəli kimyəvi və bioloji maddələrin siyahısı aparılır. Bu siyahıda aşağıdakı məlumatlar öz əksini tapmalıdır:

- a) maddənin istehsalı;
- b) maddənin tətbiqi;
- v) maddənin təyinatı;
- q) maddənin xassəsi;
- d) maddənin ətraf təbii mühitə təsiri.

Bu məlumatların əsasında həmin maddələrin tətbiqinə icazə verilir və ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün tövsiyələr işlənilib hazırlanır.

Hər il xüsusi komissiya kənd təsərrüfatında tətbiq etmək üçün icazə verilmiş kimyəvi maddələrin siyahısını, həm də yol verilən hədd normativlərini təsdiq edir.

Kənd təsərrüfatında tətbiq edilən aqrokimyəvi maddələrin tətbiqinin normalaşdırılması. Kənd təsərrüfatı istehsalının kimyalaşması sahəsində insan sağlamlığının və ətraf təbii mühitin mühafizəsi aqrokimyəvi maddələrin tətbiqinin normalaşdırılması vasitəsi ilə həyata keçirilir.

Bu sahədə üç qrup normativlər mövcuddur:

- a) təsərrüfat;
- b) sanitar;
- v) ekoloji.

Təsərrüfat normativləri kimyəvi maddələrin istehsalata buraxılması normativlərini müəyən edir. Sanitar normativləri kimyəvi maddələrin tətbiqi prosesində insan sağlamlığının mühafizəsi və ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi şərtlərini müəyyən edir. Ekoloji normativlər kimyəvi maddələrin ərzaq məhsullarında qalıq miqdarını təsdiq edir.

Təsərrüfat normativləri elmi tədqiqat müəssisələrində işlənib hazırlanır. Bu normativlər kənd təsərrüfatında tətbiq edilməsi tövsiyə edilən kimyəvi maddələrin siyahısında göstərilir. Bu siyahı yuxarıda qeyd edilən komissiya tərəfindən təsdiq edilir.

Bəzi normativlər bir sıra faktorlar nəzərə alınmaqla hər bir təsərrüfatın özü tərəfindən müəyyən edilir. Bu faktorlar aşağıdakılar ola bilər: sahənin yerləşdiyi ərazi; ilin fəslə; kənd təsərrüfatı bitkilərinin növü; tətbiq edilən kimyəvi maddələrin kompleksi.

Sanitar normativlər insan sağlamlığının və ətraf təbii mühitin mühafizəsi məqsədilə zərərli kimyəvi, bakterioloji, radioaktiv maddələrin yol verilən həddini müəyyən edir. Bu normativlər mərkəzləşdirilmiş qaydada Dövlət sanitar-epidemioloji nəzarət komitəsi tərəfindən müəyyən edilir. Bu normativlərə riayət olunmasına nəzarəti isə ekoloji nəzarət orqanlarının iştirakı ilə sanitar-epidemiologiya nəzarət xidməti həyata keçirir.

Ərzaq məhsullarında kimyəvi maddələrin qalıq miqdarı Ərzaq məhsullarının çirklənmə mənbələri o kimyəvi maddələr hesab olunur ki,

onlar bir təsərrüfat mövsümündə parçalanmaya məruz qalmırlar. Bunun səbəbi isə torpağa və bitkilərə verilən kimyəvi maddələrin müəyyən edilmiş normativlərinə riayət edilməməsidir. Bu normativlərə həm dövlət müəssisələri, həm konkret şəxslər, həm də kəndli təsərrüfatları tərəfindən riayət edilmir.

Təbii ki, kimyəvi maddələrin normadan artıq istifadəsi respublika ərazisinin hər yerində eyni deyildir. Bir şeyi də qeyd etmək yerinə düşərdi ki, kimyəvi maddələrdən normadan artıq istifadə edilməsi uşaqların fiziki inkişafına təsir edir, vərəm və bronxial-astma xəstəliklərinin artmasına səbəb olur.

"Ətraf təbii mühitin mühafizəsi haqqında" Qanunun 19-cu maddəsinə əsasən əhalinin həyat və sağlamlığı üçün təhlükə yarada biləcək Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan və ya onrun ərazisinə gətirilən məhsullar və texnologiyalar ətraf təbii mühitin mühafizəsi sahəsində standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma obyektinə daxildir (bax: mad.20, 21).

SUAL 3.

Ətraf mühitin bioloji çirklənməsinin xəbərdarlıq tədbirləri

İnsanın ətraf təbii mühitə bioloji təsiri üç istiqamətdə olur:

Birinci, biokütlənin nizamlanması, köçürülməsi, heyvan və bitkilərin iqlimə uyğunlaşdırılması, heyvan və bitkilərin müvafiq olaraq cütləşdirilməsi və çarpazlaşdırılması. Ətraf təbii mühitin çirkləndirilməsi burada özünü canlı orqanizmlərin biokütlələrinin və ya sayının təbii şəraitdə yol verilən həddən yuxarı olmasında və yaxud ətraf təbii mühitə təbii olaraq xas olmayan canlı orqanizmlərin gətirilməsində də göstərir.

İkinci, müəssisələr, təşkilatlar və vətəndaşlar tərəfindən ekoloji və sanitariya normalarının pozulması. Bu hal insan üçün zərərli olan çirkləndirici bitkilərin, heyvanların (siçan, siçovul) və həşəratların (ağcaqanad) sayının artmasına gətirib çıxarır.

Üçüncü, biotexnologiyanın, genetikanın inkişafı (genetika – biologiyada orqanizmlərin inkişafını, irsiyyət hadisələrini və onun dəyişkənliyini tədqiq edən sahə). Zavoddan, sexdən və yaxud laboratoriyadan ətraf təbii mühitə xassəsi məlum olmayan mikroorqanizmlərin düşməsi nəticəsində məlum olmayan xəstəliklər yaranı bilər ki, bu da yeni ekoloji təhlükənin yaranmasına səbəb ola bilər.

Bioloji çirklənmənin vəziyyəti üzərində ümumi nəzarəti Azərbaycan Respublikasının Dövlət Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və onun yerli orqanları həyata keçirir. Bir sıra hallarda sanitariya normalara riayət edilməsi üzərində nəzarəti sanitariya-epidemioloji nəzarət orqanları həyata keçirir.

Kənd təsərrüfatında təbii ehtiyatların hüquqi mühafizəsi

Su ehtiyatlarının hüquqi mühafizəsi. Kənd təsərrüfatında torpaqlarla bərabər su ehtiyatları, meşə örtüyü və vəhşi heyvanlar aləmi də zərərli təsirə məruz qalır.

Kənd təsərrüfatında su ehtiyatları əsasən çirklənmədən və tükənmədən mühafizə edilir. Kənd təsərrüfatında bütün su istifadəçiləri, yəni müəssisələr, təşkilatlar və vətəndaşlar yeraltı və yerüstü su ehtiyatlarından istifadə edərkən müəyyən edilmiş qaydalara riayət etməli və su itkilərinin qarşısını almaq üçün tədbirlər görməlidirlər.

Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsinin 94-cü maddəsinə əsasən:-Suların vəziyyətinə təsir edən yeni və yenidən qurulan müəssisələr, qurğular və digər obyektlər yerləşdirilərkən, layihələşdirilərkən, tikilərkən, bərpa edilərkən və istismara verilərkən, habelə yeni texnoloji proseslər tətbiq olunarkən ictimai rəy nəzərə alınmaqla əhalinin içməli su və məişət ehtyacını ödəmək şərti ilə sulardan səmərəli istifadə edilməsi təmin olunmalıdır. Eyni zamanda su obyektlərindən götürülən və onlara qaytarılan suyun uçota salınmasını, suların çirklənməkdən, zibillənməkdən və tükənməkdən qorunmasını, suların zərərli təsirinin qarşısının alınmasını, torpaqların su altında qalmasının minimum zəruri həddədək məhdudlaşdırılmasını, torpaqların şoranlaşmadan, subasmadan və ya qurumadan mühafizə olunmasını, habelə əlverişli təbii şəraitin və landşaftların qorunub saxlanmasını təmin edən tədbirlər nəzərdə tutulmalıdır.

Balıqçılıq əhəmiyyətli sututarlarda isə yuxarıda sadalanan tədbirlərlə yanaşı balıqların, digər su heyvanlarının və bitkilərin qorunması və artırılması üçün şərait yaradılmasını təmin edən tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Bundan başqa suların vəziyyətinə təsir edən müəssisələrin, qurğuların və digər obyektlərin tikinti layihəsi su obyektlərindən istirahət və idman üçün istifadə edilmə imkanı nəzərə alınmaqla tərtib edilməlidir.

Bu obyektlərin tikiləcəyi yerlərin müəyyən edilməsi və onların tikinti layihələrinin razılaşdırılması, onların dövlət ekspertizası və istismara verilməsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanı (bu orqanın səlahiyyətini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata keçirir) tərəfindən müəyyən edilir.

Azərbaycan Respublikası Su Məcəlləsinin 95-ci maddəsinə əsasən suların vəziyyətinə təsir edən yeni tikilmiş və yenidən qurulan müəssisələrin, qurğuların və digər obyektlərin istismara verilməsi aşağıdakı hallarda qadağan edilir:

- suların çirklənməsinin və zibillənməsinin, yaxud onların zərərli təsirinin qarşısını alan qurğularla təmin edilmədikdə;
- torpaqların subasmasının, bataqlaşmasının, şoranlaşmasının və eroziyasının qarşısını almaq məqsədilə layihələrdə nəzərdə tutulmuş tədbirlər görülmədikdə;
- layihələrdə nəzərdə tutulmuş suqəbuledicilər və başqa qurğular hazır olmadıqda;
- layihələrdə nəzərdə tutulmuş balıqqoryucu və balıqburaxıcı qurğular tikilmədikdə;
- ehtiyatları təsdiq edilməmiş yeraltı suları çıxarmaq üçün nəzərdə tutulan sugötürücü olmadıqda;
- sutənzimədi qurğularla təchiz edilməyən və müvafiq hallarda sanitariya mühafizəsi zonaları müəyyən edilməyən su quyuları;
- layihələrdə nəzərdə tutulmuş yataq hazırlanma tədbirləri görülməyədək dəryaçaqların su ilə doldurulması və suların vəziyyətinə təsir edən digər hallarda.

Azərbaycan Respublikasında Suyun mühafizəsi Azərbaycan Respublikası Su qanunvericiliyinə əsasən həyata keçirilir. Su Məcəlləsində Suların mühafizəsini nəzərdə tutan xüsusi fəsil yerləşdirilmişdir (XIV fəsil).

Azərbaycan Respublikası Su Məcəlləsinə əsasən bütün sular (su obyektləri) çirklənməkdən, zibillənməkdən, tükənməkdən mühafizə

olunmalı və qorunmalıdır. Suların mühafizəsi qaydaları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı (Nazirlər Kabineti) tərəfindən müəyyən edilir (maddə 81).

Su obyektlərinin ekoloji tələblərə uyğun vəziyyətdə saxlanması, yerüstü və yeraltı suların çirklənməsinin, zibillənməsinin tükənməsinin qarşısının alınması, habelə heyvanlar və bitkilər aləminin məskunlaşdığı mühitin qorunub saxlanması üçün mühafizə zonaları müəyyən edilir. Su mühafizə zonası xüsusi rejim müəyyən edilmiş ərazidir (maddə 82). Əhalinin içməli və məişət su təchizatı, müalicə, kurort və sağlamlaşdırma ehtiyacları üçün istifadə olunan suların mühafizə edilməsi məqsədi ilə sanitariya mühafizəsi zonaları müəyyən olunur (maddə 85).

Meşə ehtiyatlarının hüquqi mühafizəsi. Azərbaycan Respublikasının Meşə Məcəlləsi 1997-ci il 30 dekabr tarixdə qəbul edilmişdir. Bu məcəllə Azərbaycan Respublikasının ərazisində meşə münasibətlərinin tənzimlənməsinin, meşələrdən istifadənin, onların mühafizəsinin, qorunmasının, bərpasının, ekoloji və ehtiyat potensialının yüksəldilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyən edir.

Meşə fondundan istifadə, onun mühafizəsi, qorunması və meşələrin bərpası sahəsində dövlət idarəetməsi aşağıdakı prinsirlərə əsaslanır:

- iqtisadiyyatın inkişafı;
- ətraf mühitin mühafizəsi;
- ölkənin mənafeyinə uyğun olaraq meşə fondundan səmərəli istifadə edilməsi.

Azərbaycan Respublikası Meşə Məcəlləsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında Meşə fondu ((Azərbaycan Respublikasının ərazisindəki bütün meşələr, habelə meşə bitkiləri ilə örtülü olmayan meşə fondunun torpaqları (meşə və qeyri-meşə torpaqları)) Azərbaycan Respublikasının meşə fondunu təşkil edir. Meşə dövlətə mənsubdur və onun mülkiyyətindədir. Meşələr və meşə fondu torpaqları özəlləşdirilmir. Fiziki və hüquqi şəxslərin xüsusi mülkiyyətində olan torpaq sahələrində yerləşən

ağac-kol bitkiləri, qanunvericilikdə digər hallar müəyyən edilmədikdə, onların xüsusi mülkiyyətinə aid edilir (Meşə Məcəlləsi, mad. 12).

Bununla yanaşı meşə fondu torpaqları icarəyə verilə bilər. İcarəyə verilmə qaydası Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilir. Meşə fondu torpaqlarının icarəyə verilməsi aşkarlıq şəraitində, müvafiq ərazidə yaşayan əhalinin mənafeyi nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir (Meşə Məcəlləsi, mad. 24).

Meşələr yanğından, qanunsuz qırılmadan, meşədən istifadənin müəyyən edilmiş qaydalarının pozulması hallarından və meşəyə zərər vuran digər hərəkətlərdən, zərərvericilərdən və xəstəliklərdən mühafizə edilməlidir.

Müəssisələr, təşkilatlar və vətəndaşlar tərəfindən meşələrdə yanğın təhlükəsizliyi qaydalarını pozmaqla kənd təsərrüfatında aparılan işlər meşə təsərrüfatı orqanlarının və yaxud təbiəti mühafizə orqanlarının təqdimatına əsasən icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən dayandırılır, lazım gəldikdə isə ümumiyyətlə qadağan edilir.

NƏTİCƏ

Beləliklə, biz “Kənd təsərrüfatında ətraf təbii mühitin hüquqi mühafizəsi” adlı müəhazirəyə yekun vuraraq qeyd etdik ki, kənd təsərrüfatında istifadə edilən torpaqlar təsərrüfat funksiyasını yerinə yetirdiyi üçün daima neqativ təsirlərə məruz qalır. Buna görə torpaqların istifadəsi və onların mühafizəsi bir sıra qanunvericilik aktları ilə nizamlanır. Onlara aşağıdakıları aid etdik:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.
2. Azərbaycan Respublikasının Torpaq qanunvericiliyi.
3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanları.
4. Nazirlər Kabinetinin qərarları.

İkinci sualda qeyd etdik ki, kənd təsərrüfatında istifadə edilən kimyəvi maddələr bir tərəfdən müsbət nəticələr əldə etməyə şərait yaratdığı halda, digər tərəfdən kənd təsərrüfatı torpaqlarını, eləcə də ətraf təbii mühiti çirkləndirir. Buna görə də kimyəvi maddələrdən istifadə hüquq normaları ilə nizamlanır.

Üçüncü sualda ətraf təbii mühitin bioloji çirklənməsinin xəbərdarlıq tədbirlərindən danışarkən qeyd etdik ki, bioloji çirklənmənin üzərində ümumi nəzarəti Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və onun yerli orqanları həyata keçirir.

Kənd təsərrüfatında təbii ehtiyatların hüquqi mühafizəsindən danışarkən qeyd etdik ki, kənd təsərrüfatında təbii ehtiyatlar sahəvi və kompleks qanunvericilik aktları ilə mühafizə olunur.